# Nukker gootika

Janek Kraavi. Post. Esseesid nüüdiskultuurist. (Studia litteraria Estonica 27.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2025. 382 lk.

Kui Janek Kraavi 2011. aastal Sirbis oma „*Post*-sõnastiku" sarja alustas, rõõmustasin, et Mati Undi argimütoloogilised lehesabajutud[1] on viimaks järje saanud. Kraavi mänguline esprii on siiski akadeemilisem, teooriarangem – „aga Janek Kraavi on õppejõud, on õppejõud, on õppejõud", laulis nullindate Tartu kultusbänd Ösu Evening. Samuti on „Posti" kogutud mõtiskluste haare Undi omast globaalsem, kuigi autor toob tihti näiteid Eesti nüüdiskultuurist. Olid oma piiritagused viiteväljad Undilgi, aga sedalaadi rahvahariduslike lühiesseede nihkunud või avardunud fookus annab muu hulgas tunnistust, et üleilmse konteksti mõtestamine on meie igapäevases eneseteadvuses juba vältimatu.[2]

„Üleilmne" on „Posti" puhul küll mõneti möönduslik, kuna Kraavi lähtub ülekaalukalt Euroopa ja angloameerika ainesest. On mõni üksik osutus Jaapanile, aga säärane ülimalt postmodernistlik nähtus nagu *manga/anime* ses kaantevahes ei kajastu, samuti mitte K-pop, mis lõi ometi läänes läbi juba hulk aega enne esseesarja lõppu 2022. aastal. Mõni mitmekülgsemat kaetust pakkuv, kuid visandlikuks jäänud

[1] Raamatutena: **M. Unt**, Argimütoloogia sõnastik 1983–1993. Tallinn: Kupar, 1993; **M. Unt**, Vastne argimütoloogia. Tallinn: Vagabund, 1996; **M. Unt**, Sirise, sirise, sirbike. Sirbimütoloogiad 1997–2002. Tallinn: Sirp, 2003.

[2] Intervjuus Jaak Tombergile ütleb Kraavi: „Eesti nüüdiskultuur eksisteerib avatud maailmas, mida digitaalne kultuur on üksnes võimendanud. Me tegeleme paralleelselt omaenda asjadega ja oma keeles, samal ajal suhestume globaalsete trendidega. Me levitame ja kuulame eesti muusikat rahvusvaheliste platvormide kaudu, see on meie igapäevane leib. „Savusanna sõsarad" on film, mille idee oli mõistetav nii Ameerikas kui Euroopas, Kris Lemsalu näitused on kõnetanud vaatajaid üle maailma. Väga meeldiv oli Jurrian Benschopi maailma maalikunsti tutvustavast raamatust leida Kaido Ole ja Kristi Kongi peatükk." (**J. Tomberg**, Nüüdiskultuuri eriomane võlu. – Sirp 6. II 2026, lk 4.)

sõnastikukanne on raamatust kõrvale jäetud, näiteks „Bizarro".[3]

Ent kui jääda loetlema kõike, mida raamatus **ei ole**, saavad arvustuseks antud tähemärgid imekiirelt otsa. Sest siis tuleks ju veel rääkida AI-kunstist ja ajuvammist, süvavõltsinguist, tiktokkeritest jms suunamudijatest – kõigest, mille massiivne pealetung kuulub meie vahetusse kaasaega ning mis väärinuks vähemalt omaette post(!)skriptumit. Järelsõnana esitatud nimitekst – osalt kollaaž varem ilmunust – mõjunuks kogumiku ülesehituses märksa loogilisemalt sissejuhatusena, kuna selles on nii üldiseid tähelepanekuid ja koostamisaluste tutvustamist kui ka katseid postmodernismi periodiseerida.

Seejuures nendib Kraavi: „[---] vilksatavad määratlused *postpostmodernism*, *metamodernism*, *digimodernism*, *uusmodernism* jt, kuid ükski neist pole kinnistunud" (lk 360). Niisiis – kuigi ta määratleb XXI sajandil kogetavat juba ebamääraselt ja varasemat välistamata „nüüdiskultuurina" (tühi tähistaja – kas igal ajastul pole siis niigi oma nüüdiskultuur?), puikleb ta kõrvale postmodernismi lõppenuks kuulutamisest. Ei ole sellist kirvetööd nagu tema raamatut käsitleval Leo Luksil: „Kakskümmend aastat hiljem ollakse üksmeelel, et postmodernism on möödas ning saabunud on teised ajad [---]."[4] Ja ega seda üksmeelt ju polegi.

Loetletud vilksatavate määratlustega on postmodernismile hingekella löödud ka varem ja „Posti" lugedes imestasin, et Kraavi õieti ei sekkunudki neisse debattidesse. Neid määratlusi üritas meie vaimuruumis kehtestada näiteks ajakirja Methis nullindate erinumber.[5] Sellele järgnenud arutelus[6] väitis Piret Viires: „[---] eelneva perioodi dominant on taandunud, muutunud teisejärguliseks, on toimunud teatud ümberstruktureerimine ja dominandiks on kerkinud midagi muud. [---] postmodernism on kaotanud oma uuenduslik olemuse [---]. Pigem on uuenduslik midagi muud, näiteks uussiiruse, uusrealismi, lihtsuse ja iluga seotud nähtused, mis ka nullindate erinumbris lähemalt tutvustatud said."

Takkajärele näib todalaadi „uus" uuenduslikkus ikkagi ülehinnatuna, sel napib kestvat mõju. Soovmõtlemisena tundub ka Timotheus Vermeuleni ja Robin van den Akkeri essees deklareeritud öko-optimism ja kinnitus, et „kultuuritööstus on sellele reageerinud pastiši ja parataksise laadsete strateegiate hülgamisega müüdi ja metaksise strateegiate kasuks, melanhoolia hülgamisega lootuse kasuks ning ekshibitsionismi hülgamisega seotuse/pühendumuse kasuks".[7] Pastišš, melanhoolia ja ekshibitsionism on pandeemiajärgses, kobarkriisi, rohepöörde tagasilöökide, mitmerindelise sõja ja üleüldise määramatuse maailmas ning Eestis täiega keskmes tagasi, nii virtuaalsetes argipraktikates kui ka näiteks performatiivses altpopis, teatrilaval ja *drag show*'des.[8]

---

[3] **J. Kraavi**, *Post*-sõnastik 5. Bizarro. – Sirp 1. VI 2012, lk 5.

[4] **L. Luks**, Postipapa pajatused kadunud aja otsingul. – Looming 2026, nr 5, lk 711.

[5] Nt **P. Viires**, Digimodernistlik eesti kirjanik. – Methis. Studia humaniora Estonica 2013, nr 11, lk 9–21. https://doi.org/10.7592/methis.v8i11.999; **T. Vermeulen**, **R. van den Akker**, Märkmeid metamodernismist. – Methis. Studia humaniora Estonica 2013, nr 11, lk 130–145. https://doi.org/10.7592/methis.v8i11.1006

[6] **B. Vaher**, Veel lõppemata nullindad. – Keel ja Kirjandus 2014, nr 5, lk 386–393; **P. Viires**, Ikka veel postmodernismist. Vastuseks Berk Vaherile. – Keel ja Kirjandus 2014, nr 7, lk 543–545.

[7] **T. Vermeulen, R. van den Akker**, Märkmeid metamodernismist, lk 134.

[8] Et neid nähtusi hõlmavate katusterminite konkurents siiski kestab, sellest annab tunnistust Liisa Mudisti arvustus Florian Wahli albumile „Rahutuvi": „Asju, mida saab pidada Florian Wahli viideteks, on nii palju, et neid

Iseasi, kui uuenduslik see kõik on, aga mingit selgepiirilist jõulist alternatiivi asemele tulnud ju ka pole. Võiks väita, et kirjandus on erand, et eesti uuemas kirjanduses tooni andvad „vihased naised" oma otsesõnalisuses ja ideoloogilises puritaanluses ongi see alternatiiv, aga kas või Sveta Grigorjeva roosamimmunduses on identiteedikabareede *camp*-võttestikku. Pigem siis võiks võugiskeene(de) puhul kõnelda mingist hübriidist, kus uussiirus ja -poliitilisus on juba enesestmõistetavalt läbi põimunud nüüdiskultuuri sissekasvanud postmodernismiga (nt Riste Sofie Kääri ja Elo Valneri ettevõtmised).

Vahekokkuvõtteks ja Kraavi „Posti" juurde tagasi tüürides: ei ole 9/11, globaalne majanduskriis ega ükski hilisem kataklüsm postmodernismi ega selle dominantsust lõpetanud.[9] Niisiis on Kraavi tekstikogu endiselt oluline, isegi kui mitu käeshetke nähtust pole sellesse mahtunud. „Posti" tekstid aitavad meil endiselt mõista, **mis toimub**.

Peatükid (nimetagem neid raamatus nii), nagu „kanalisurf" ja „avantpop", toovad esile, mil määral igapäevane virtuaalne uudisvoog nii algoritmide kui ka inimeste endi juba instinktiivsete valikute tulemusel lähtub varasemast, televaataja agentsusest pealetulvava üliküllus organiseerimisel; „brikolaaž" ja „veaesteetika" aga paigutavad selle agentsuse tekke veel varasemasse aega, sürrealismi ja modernistlikesse eksperimentidesse, mis mõjutasid muu hulgas kontrakultuurseid tekstimiksimise ja teadvusenihestamise praktikaid. Ammune avangard on praegune olme. Ent Kraavit huvitavad ka digiilmast väljatungimised, sellele vastukaalu pakkuvad nähtused, nagu „popkultuurne palverännak" ja „jalutamisteos", pärisruumi kehaline ja rituaalne taasasustamine.

Ses suhtes on üllatav, et teadaolevalt talle endale nii olulist klubi- ja reivikogemust on teoses üsna napilt. „Elektrooniline heli" on jällegi üks neid sõnastikukandeid, mis Sirbis ilmus, aga raamatust välja jäi.[10] Õnneks on seda põhjalikumalt mõtestanud Kiwa oma teoses „Tagasi Hukkunud Alpinisti hotelli" (2025) ning Kraavi omakorda on „Posti" hõlmanud sarjavälise, tänuväärselt kongeniaalse käsitluse Kiwast. Üldiselt ei paista eksp-kirjandus Kraavit eriti paeluvat, tema post-ulaadid kerkivad pigem Kaur Kenderi ja Kivisildniku loomingust. Kulme kergitavaid väljajätteid on veel, tekste Sirbist ühekaupa lugedes need nii silma ei riivanudki – David Lynchi on küll paaril leheküljel mainitud, ent uuema postmodernismi tähtteosena ei ületa Kraavi jaoks „uudiskünnist" telesari „Twin Peaks: The Return" (2017), mille Cahiers du Cinéma kuulutas lausa kümnendi parimaks filmiks.

Ent jälle kurdan, mida „Postis" **ei ole**. Teiselt poolt **on** raamatus kohati isegi liiga palju, autor pole päris sidusalt suutnud otsustada, mida nende tekstidega peale hakata. Nagu osutatud, mõni „*Post*-sõnastiku" visandlikum osa on välja jäänud. Teised eraldi ilmunud mõttekillud on sulatatud mõne pikema arutluse sisse. Valdavalt on siiski tekstid jäetud nagu enne, vahel on lisatud täpsustavaid viiteid uuemaist allikaist. Ometi on tulemus veidi

ei jaksa kokku lugeda. Selles mõttes on Wahlil päris selline ... postmodernistlik lähenemine *à la* Kathy Acker. Või noh, pigem on tegu siiski metamodernismiga." (**L. Mudist**, Florian Wahli rahu. – Sirp 23. X 2026, lk 9.)

[9] Lahtiütlus: mu kangekaelsus pomolipu lehvitamisel ei tulene tõigast, et ka mu romaani „Lugulaul" on Viires ja teisedki nimetanud eesti postmodernismis märgiliseks; on olnud käepärane saada kuhugigi lahterdatud ja nii meeles peetud, aga ma ise takkajärele ei pea postmodernismi kaugeltki kõige produktiivsemaks tõlgendusraamistikuks ei „Lugulaulule" ega oma hilisemale loomingule.

[10] **J. Kraavi**, *Post*-sõnastik 15. elektrooniline heli. – Sirp 10. V 2013, lk 5.

ebaühtlane, mõne väga põhjaliku ja hariva ainesekäsitluse kõrval on rabedaid. Susan Sontagi krestomaatilise *camp*-essee tõlkijana ei saa ma jätta nurisemata, et Kraavi selleteemalises peatükis ühelt poolt kordab varem mujal öeldut (Eesti Ekspressi kodumaise kämbi loetelu,[11] mis jääb analüüsita (vt lk 210) – milline kaotatud võimalus!), teiselt poolt loob liigagi meelevaldseid seoseid („Beavis ja Butt-Head" pole küll kõige veenvam näide *white trash*'i kämbiküllusest). Kraavi sarnaneb ses suhtes Umberto Ecoga, kelle ajaviite-entsüklopeediad võivad sama heitlikuks osutuda.

„Posti" tuum nii paigutuselt kui ka intensiivsuselt on aga „inglid", „vampiirid", „zombid", „kloonid" ja „sarimõrvarid": „Tegemist on nüüdiskultuuri olemust koondavate arhetüüpsete olukordade ja allegooriliste narratiividega. Samal ajal on need identiteedikriisi troobid, ühiskondlikku ängistust ja segadust väljendavad metafoorid. Nendele lisanduvad veel mõned uued jutustamise modaalsused (9/11, naftakirjandus, depressiivne realism jt). Kõik need märksõnad on kirjelduslikult tuumalt pessimistlikud, tajutavalt tumedad ja skeptilised. Sellel põhjusel nimetan nüüdiskultuuri põhivaibi gootilikuks. [---] Kui arvestada, et gootika on teatud ajastuteülene tundelaad [---], siis on tegemist võib-olla kõige võimsama postnähtusega üldse." (Lk 361–362)

Tõepoolest, need arhetüübid ja nende variatsioonid leiduvad juba romantismis ja dekadentsis või isegi selles, mida need varasemaist kultuurikihtidest üle võtsid ja ümber töötasid. Samuti võib variatsioone tuvastada tänapäeva tehishaldjates ja identiteedivarastes, bottides ja krüptokurjamites, K-popi elavais nukkudes ja imperiaalseis põrguvürstides. Ka eesti kirjanduses seal, kust ehk pole nii agaralt taibatud otsida (Kraavi viitab siin-seal mõnele Nikolai Baturini hilisperioodi romaanile).

Nõnda võinuks karmim toimetajakäsi „Posti" materjaliküllusest välja ja kokku lõigata hoopis ühe teise ja kontsentreerituma teose, tervenisti ühe teise kultuuriloolise narratiivi, mil nimeks näiteks „Nukker gootika". Selles ei pruukinuks postmodernismi ülepea mainidagi! Aga siis poleks meil seda raamatut, mis praegu on. Ja sedagi raamatut on vaja.

BERK VAHER

[11] EW camp 1918–1998. – Eesti Ekspress 20. II 1998, lk B2–B5.